

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кафедра гігієни тварин і харчових продуктів
імені професора А.К.Скороходька

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету ветеринарної медицини
Микола ЦВІЛХОВСЬКИЙ
03» 06 2024 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри гігієни тварин і
харчових продуктів імені
професора А.К. Скороходька
протокол № 13 від 30.05. 2024 р.
Завідувач кафедри
В'ячеслав СОЛОМОН

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»
Гарант ОП
Л.В. Шевченко

РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГІГІЄНА ТВАРИН

Галузь знань	21 «Ветеринарна медицина
Спеціальність	212 «Ветеринарна санітарія, гігієна і експертиза»
Освітня програма	«Ветеринарна санітарія, гігієна і експертиза»
Факультет	Ветеринарної медицини
Розробник	Михальська В.М. – доцент кафедри гігієни тварин і харчових продуктів, к.вет.н., доцент

Київ – 2024

Опис навчальної дисципліни
«Гігієна тварин»

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	
Галузь знань	21 «Ветеринарна медицина»
Освітній ступінь	Магістр
Спеціальність	212 «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»
Освітня програма	«Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	основна
Загальна кількість годин	90/105
Кількість кредитів ECTS	7
Кількість змістових модулів	4
Курсовий проект	8 год.
Форма контролю	Залік/Іспит
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання	
Рік підготовки	2024/2025
Семестр	5/6
Лекційні заняття	30/30 год
Лабораторні заняття	30/45 год
Самостійна робота	30/30 год
Навчальна практика	25
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних	4/5 год.

1. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни «Гігієна тварин»

Гігієна тварин – наука про охорону та збереження здоров'я тварин, вивчає гігієнічні та ветеринарно-санітарні вимоги до факторів зовнішнього середовища та тваринницьких приміщень, розглядає вплив мікроклімату, якості кормів, води та ґрунту на здоров'я та продуктивність тварин, ефективні способи запобігання негативного впливу шкідливих речовин на організм тварин, правила та гігієнічні вимоги до систем утримання, годівлі та експлуатації різних видів та статеві-вікових груп сільськогосподарських тварин, тваринницьких приміщень та обладнання для тварин.

Гігієна тварин включає основні положення про охорону здоров'я та попередження захворювань тварин, підвищення їх продуктивності та одержання високоякісної тваринницької продукції. Вона складається з двох частин: загальної та спеціальної.

В загальній частині «Гігієни тварин» викладаються характеристики повітряного середовища, ґрунту, води, кормів, гігієнічні вимоги до джерел питної води, водопостачання та напування тварин; викладаються загальні вимоги до тваринницьких приміщень та їх внутрішнього обладнання, догляду за тваринами.

В спеціальній частині «Гігієни тварин» розглядаються прикладні питання гігієнічних вимог до систем та способів утримання, гігієни годівлі та догляду за різними видами та статеві-віковими групами тварин, включаючи велику рогату худобу, коней, свиней, овець, птахів, кролів та хутрових звірів, бджіл, риб тощо. Особлива увага приділяється ролі гігієнічних вимог до загальних технологічних процесів при вирощуванні молодняку, племінних та високопродуктивних тварин.

Мета: забезпечення здобувачів вищої освіти теоретичними та практичними знаннями сучасної гігієни та санітарії для проведення комплексу ветеринарно-санітарних заходів, спрямованих на збереження здоров'я, підвищення продуктивності тварин та отримання від них високоякісної безпечної для споживання продукції.

Завдання: набуття теоретичних знань і практичних навиків з метою професійної діяльності, а саме:

- організація санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на створення оптимального мікроклімату для тварин;
- контроль та організація заходів щодо профілактики інфекційних, інвазійних та незаразних хвороб тварин;
- забезпечення тварин високоякісними кормовими ресурсами, дотримання правил і режимів годівлі і напування тварин з урахуванням видових, вікових і продуктивних особливостей;
- впровадження в практику тваринництва сучасних щадних технологій утримання, експлуатації тварин, а також оздоровлення їх (моціон, загартування, інсоляція тощо);
- проводити об'єктивне фахове оцінювання сучасних промислових технологій, зважуючи на позитивні і негативні наслідки їхнього застосування у

тваринництві;

- планування і проведення комплексних ветеринарно-санітарних, еколого-гігієнічних заходів, спрямованих на оптимізацію екологічного середовища та відтворення пошкоджених сегментів його.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: теоретичні основи механізмів впливу факторів зовнішнього середовища та мікроклімату приміщень на організм тварин, санітарно-гігієнічні нормативи і правила утримання, годівлі, вирощування різних видів, статеві-вікових і виробничих груп тварин та догляду за ними. Студенти повинні володіти методами досліджень об'єктів зовнішнього середовища. Знати загальну характеристику факторів зовнішнього середовища та їх вплив на організм тварин, методи контролю та шляхи покращення мікроклімату тваринницьких приміщень, гігієнічні вимоги, правила та нормативи умов утримання, годівлі, напування, вирощування та експлуатації великої рогатої худоби, свиней, коней, овець, хутрових звірів, риби, птиці, бджіл.

вміти: досліджувати параметри мікроклімату та зовнішнього середовища в цілому, визначати показники санітарної якості ґрунту, води, кормів і давати їм гігієнічну оцінку, а також володіти прийомами догляду за тваринами та застосовувати набуті знання на практиці.

Дисципліна формує у студентів основи профілактичного мислення.

Набуття компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

10. Знання та розуміння предметної галузі та професії.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

2. Здатність застосовувати методики роботи з національними і міжнародними нормативно-правовими актами, науковими працями, методичними розробками, рекомендаціями, інструкціями тощо у професійній діяльності.

7. Здатність планувати і здійснювати контроль механізмів імпорту та сертифікаційних процедур, пов'язаних із захистом здоров'я тварин, людей і екосистем у країні імпортерів.

10. Здатність планувати санітарні заходи, розробляти процедури та контролювати дотримання гігієнічних вимог на потужностях для випуску безпечних харчових продуктів, кормів і кормових добавок тощо.

13. Здатність здійснювати ветеринарно-санітарний контроль виробництва та обігу кормів, кормових добавок, преміксів тощо на підконтрольних потужностях, грамотно використовувати методики їх дослідження та проводити їхнє санітарне оцінювання.

15. Здатність здійснювати контроль на потужностях з виробництва та обігу продуктів тваринного походження, на кордоні і транспорті з урахуванням потенційного впливу транскордонних хвороб, зокрема зоонозів.

16. Здатність здійснювати контроль гігієнічних вимог діяльності потужностей з виробництва і переробки продуктів тваринництва, об'єктів ветеринарної медицини тощо.

18. Здатність контролювати ефективність проведення санації потужностей згідно з вимогами національних та міжнародних нормативно-правових актів.

19. Здатність вирішувати питання загальної ветеринарної превенції відповідно до концепції «системи раннього виявлення» для своєчасного виявлення та ідентифікації спалахів або появи хвороб.

Програмні результати навчання (ПРН):

6. Знати органолептичні та інструментальні методи і методики дослідження харчових продуктів і кормів для визначення їх безпечності та якості.

9. Володіти методами та методиками ветеринарно-санітарного оцінювання систем і способів утримання, догляду, годівлі, напування та експлуатації тварин, стану тваринницьких об'єктів, належної експлуатації технологічного обладнання тощо.

10. Володіти знаннями та практичними вміннями, необхідними для організації і проведення державного контролю гігієнічних вимог та санітарних заходів на агропродовольчих ринках і потужностях.

11. Володіти знаннями та практичними вміннями, необхідними для здійснення державного (внутрішнього) ветеринарно-санітарного контролю на потужностях з виробництва та обігу м'яса і м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів, напівфабрикатів, харчових гідробіонтів; заготівлі, зберігання та обігу харчових рослинних продуктів, меду та апіпродуктів, харчових яєць та яйцепродуктів тощо, а також методами та методиками відбору, консервування, пакування і пересилання проб тваринного, рослинного й біотехнологічного походження, правильного поводження з ними та результатами їх випробувань (досліджень).

12. Володіти принципами, методами та процедурами дотримання належного санітарного стану на потужностях для випуску, зберігання, переробки та реалізації харчових продуктів, кормів і кормових добавок, преміксів, побічних продуктів, ветеринарних препаратів, а також методами оцінювання їх безпечності та якості.

15. Володіти методами контролю гігієнічних вимог діяльності різних потужностей, які проводять збір, обробку, знешкодження (зnezараження), видалення, утилізацію та знищення побічних продуктів тваринницьких підприємств (потужностей), об'єктів ветеринарної медицини, переробної промисловості тощо.

17. Володіти методами контролю ефективності проведення санації різних потужностей з виробництва і переробки продуктів тваринництва відповідно до вимог національних і міжнародних нормативноправових актів.

18. Уміти проводити необхідні клінічні та лабораторні дослідження для загальної ветеринарної превенції на потужностях з виробництва і переробки продуктів тваринництва, здійснювати ветеринарно-санітарне оцінювання систем і способів утримання тварин, визначати безпечність кормів, кормових добавок тощо, а також для забезпечувати належний санітарний стан тваринницьких потужностей.

2. Програма та структура навчальної дисципліни «Гігієна тварин» 5 семестр

Назви змістових модулів і тем	тижні	Кількість годин				
		усього	л	лаб	інд	с.р.
Змістовний модуль 1. Фізичні властивості повітряного середовища						
Лекція 1. Вступна лекція. Предмет і методи гігієни тварин. Історія розвитку гігієни.	1	6	2	2		2
Лекція 2. Благополуччя тварин. Основні положення щодо гуманного поводження з тваринами.	2	6	2	2		2
Лекція 3. Повітряне середовище тваринницьких приміщень та його властивості. Температура повітря як гігієнічний фактор, зона теплової байдужості.	3	6	2	2		2
Лекція 4. Атмосферний тиск та його вплив на організм тварин	4	6	2	2		2
Лекція 5. Вологість повітря та її гігієнічне значення.	5	6	2	2		2
Лекція 6. Швидкість руху повітря та його гігієнічне значення.	6	6	2	2		2
Лекція 7. Сонячна радіація та її вплив на організм тварин.	7	6	2	2		2
Разом за змістовним модулем 1		42	14	14		14
Змістовний модуль 2. Хімічний склад повітряного середовища. Гігієна тваринницьких приміщень						
Лекція 8. Хімічний склад повітряного середовища та його вплив на організм тварин. Охорона повітряного середовища від забруднень	8	6	2	2		2
Лекція 9. Пилова та мікробна забрудненість повітряного середовища.	9	6	2	2		2
Лекція 10. Гігієна тваринницьких приміщень.	10	6	2	2		2
Лекція 11. Санітарно-гігієнічні вимоги до вентиляції та теплового балансу тваринницьких приміщень.	11	6	2	2		2
Лекція 12. Санітарно-гігієнічні вимоги до підстилки та гнойового господарства.	12	6	2	2		2
Лекція 13. Санація тваринницьких приміщень. Заходи профілактики хвороб на тваринницьких об'єктах.	13	6	2	2		2
Лекція 14. Гігієна догляду за тваринами.	14	6	2	2		2
Лекція 15. Санітарно-гігієнічні вимоги до транспортування тварин.	15	6	2	2		2
Разом за змістовним модулем 2		48	16	16		16
Усього годин		90	30	30		30

**Програма та структура дисципліни «Гігієна тварин»
6 семестр**

Назви змістових модулів і тем	тижні	Кількість годин				
		усього	л	лаб	інд	с.р.
Змістовний модуль 1. Гігієна ґрунту та води						
Лекція 1. Ґрунт, його гігієнічне значення.	1	6	2	2		2
Лекція 2. Біогеохімічні провінції, їх роль у виникненні незаразних захворювань тварин. Методи охорони та оздоровлення ґрунтів.	2	8	2	4		2
Лекція 3. Санітарно-гігієнічні вимоги до кормів для тварин.	3	6	2	2		2
Лекція 4. Гігієнічні вимоги до режиму годівлі тварин. Кормові отруєння.	4	8	2	4		2
Лекція 5. Санітарно-гігієнічне значення води та водопостачання у тваринництві.	5	6	2	2		2
Лекція 6. Самоочищення води. Методи поліпшення якості води.	6	8	2	4		2
Лекція 7. Організація та напування різних видів тварин.	7	6	2	2		2
Лекція 8. <u>Стічні води</u> , їх походження, характеристика та методи очищення і знезараження.	8	8	2	4		2
Разом за змістовним модулем 1		56	16	24		16
Змістовний модуль 2. Спеціальна гігієна (утримання тварин)						
Лекція 9. Гігієнічні вимоги до утримання великої рогатої худоби.	9	6	2	2		2
Лекція 10. Гігієнічні вимоги до утримання свиней.	10	8	2	4		2
Лекція 11. Гігієнічні вимоги до утримання птиці.	11	6	2	2		2
Лекція 12. Гігієнічні вимоги до утримання овець	12	8	2	4		2
Лекція 13. Гігієнічні вимоги до утримання коней.	13	6	2	2		2
Лекція 14. Гігієнічні вимоги до утримання кролів.	14	8	2	4		2
Лекція 15. Гігієна бджіл та ставового рибництва	15	7	2	3		2
Разом за змістовним модулем 2		49	14	21		14
Усього годин		105	30	45		30

3. Теми лабораторних занять 5 семестр

№ з/п	Назва теми	К-ть, год
МОДУЛЬ 1.		
Фізичні властивості повітряного середовища		
1	Основні правила техніки безпеки під час виконання лабораторних робіт. Прилади, обладнання, лабораторний посуд, реактиви. Прекурсори, вимоги до зберігання. Отримання дистильованої, бідистильованої та деіонізованої води.	2
2	Повітря, склад, властивості. Визначення атмосферного тиску. Ознайомлення з будовою приладів для визначення атмосферного тиску. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
3	Визначення температури повітря. Ознайомлення з будовою приладів для визначення температури повітря. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
4	Визначення гігromетричних величин повітряного середовища. Прилади для запису гігromетричних величин. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
5	Розв'язування задач. Визначення гігromетричних величин за психрометром Августа і Ассмана.	2
6	Визначення швидкості руху повітря у тваринницьких приміщеннях та атмосфері. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
7	Освоєння методів визначення рівня природної освітленості тваринницьких приміщень. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
МОДУЛЬ 2.		
Хімічний склад повітряного середовища. Гігієна тваринницьких приміщень		
8	Освоєння методів визначення рівня штучної освітленості тваринницьких приміщень. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
9	Визначення вмісту вуглекислого газу, аміаку та сірководню у повітрі тваринницьких приміщень. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	2
10	Експертна оцінка мікроклімату тваринницького приміщення. Визначення параметрів мікроклімату на прикладі стаціонару ФВМ НУБіП України.	2
11	Визначення пилового та мікробного забруднення повітря тваринницьких приміщень.	2
12	Вентиляція тваринницьких приміщень. Методи розрахунку годинного об'єму вентиляції.	2
13	Методика розрахунку теплового балансу тваринницьких приміщень для різних видів тварин. Розв'язування задачі.	2
14	Санация повітря тваринницьких приміщень. Розчини. Класифікація. Приготування. Використання у ветеринарній практиці.	2
15	Експертна оцінка методів та засобів по догляду за тваринами на базі стаціонару ФВМ НУБіП України. Ознайомлення з документацією клініки ФВМ.	2

	Всього	30
--	---------------	-----------

**Теми лабораторних занять
6 семестр**

№ п/п	Назва теми	К-ть, год
МОДУЛЬ 3. Гігієна ґрунту та води		
1	Гігієна ґрунту. Визначення фізичних властивостей ґрунту	
2-3	Гігієна ґрунту. Водні, хімічні та біологічні властивості ґрунту	2
	Визначення вологості, водопроникності, капілярності ґрунту.	2
4	Гігієна ґрунту. Визначення рН ґрунту.	2
5-6	Гігієна зернових кормів. Методи відбору проб кормів для лабораторного аналізу.	2
	Органолептичне дослідження зернових кормів.	2
7	Гігієна зернових кормів. Визначення кислотності та природи зерна.	
8-9	Гігієна зернових кормів. Визначення ураженості зернових кормів шкідниками.	4
10	Гігієна грубих і соковитих кормів. Оцінка якості силосу і коренебульбоплодів. Визначення рН, аміаку, загальної кислотності силосу.	2
11-12	Визначення соланіну та нітратів у кормах	4
МОДУЛЬ 4. Спеціальна гігієна (утримання тварин)		
13	Складання санітарно-топографічної карти обстеження вододжерела (на прикладі Голосіївських ставків). Відбір проб води для аналізу. Визначення фізичних властивостей води.	2
14-15	Визначення вмісту аміаку, нітритів, нітратів, сульфатів, хлоридів, заліза у воді.	4
16	Визначення окислюваності води. Проведення досліджень та виконання індивідуальних завдань.	4
17-18	Визначення концентрації розчиненого у воді кисню та БСК ₅ .	4
19	Фізичні методи знезараження питної води.	2
20-21	Хімічні методи знезараження питної води. Визначення вмісту активного хлору в хлорному вапні, залишкового активного хлору в хлорованій воді. Дехлорування води. Хлорпотреба води.	4
22	Стреси тварин та їх профілактика.	2
	Всього	45

4. Теми самостійної роботи 5 семестр

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
1.	Значення кліматичних факторів.	5
2.	Розрахунок гігromетричних показників за психрометром Ассмана (виконання індивідуального завдання)..	5
3.	Оцінка освітленості на базі стаціонару ФВМ.	5
4.	Розрахунок вентиляції (виконання індивідуального завдання).	5
5.	Використання санації у ветеринарії (виконання індивідуального завдання).	5
6.	Гігієнічні вимоги до транспортування тварин (виконання індивідуального завдання).	5
	ВСЬОГО	30

Теми самостійної роботи 6 семестр

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
1.	Біогеохімічні зони України (виконання індивідуального завдання).	5
2.	Проведення санітарно-гігієнічної оцінки кормів (на базі стаціонару ФВМ).	5
3.	Профілактика захворювань, викликаних використанням кормів, уражених грибами (виконання індивідуального завдання).	5
4.	Санітарно-топографічне обстеження джерела водопостачання (виконання індивідуального завдання).	5
5.	Хлорування та дехлорування води у водоймі (виконання індивідуального завдання).	5
6.	Санітарно-гігієнічні вимоги до утримання коней.	5
	ВСЬОГО	30

5. Засоби діагностики результатів навчання

У 5 семестрі: поточний контроль (опитування, тестування); підсумковий – залік.

У 6 семестрі: поточний контроль (опитування, тестування); написання курсової роботи; підсумковий – іспит.

6. Методи навчання

Лекції, лабораторні заняття з використанням розрахунково-аналітичних завдань, роботи з реактивами та обладнанням хімічної лабораторії.

7. Методи оцінювання

Методи оцінювання складаються з поточного контролю (опитування, захист лабораторних робіт, презентації, тестування); підсумковий – залік / іспит.

8. Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамен та заліки у НУБіП України».

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90 – 100	відмінно	зараховано
74 – 89	добре	
60 – 73	задовільно	
0 – 59	незадовільно	не зараховано

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни **R**_{дис} (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу здобувача вищої освіти з навчальної роботи **R**_{нр} (до 70 балів):

$$R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}}.$$

9. Навчально-методичне забезпечення

1. По дисципліні «Гігієна тварин» розроблений ЕНК, де в повному обсязі зазначені всі лекції, лабораторні та самостійні роботи:

<https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=751>

<https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=752>

2. Методичні вказівки до проведення лабораторних занять з дисципліни «Гігієна тварин» для здобувачів вищої освіти факультетів ветеринарної медицини. Захаренко М.О., Засекін Д.А., Поляковський В.М., та ін. К.: Арістей. 2019. 198 с.

3. Конспекти лекцій та їх презентації (в електронному вигляді).

4. Підручники, навчальні посібники.

5. Програма навчальної практики дисципліни «Гігієна тварин».

6. Робочий зошит до проведення навчальної практики студентами факультету ветеринарної медицини з дисципліни «Гігієна тварин». Засекін Д.А., Захаренко М.О., Поляковський В.М., Михальська В.М., Кучерук М.Д., Соломон В.В., Димко Р.О., Київ. ЦП «Компринт», 2021. 18 с.

10. Рекомендована література.

1. *Етологія та благополуччя тварин*. Підручник / Захаренко М.О., Поляковський В.М., Михальська В.М., Шевченко Л.В. Київ: НУБіП України, 2021. 625 с.
2. *Утримання і гігієна тварин. Утримання овець і кіз*. Навчальний посібник. Частина III/ Захаренко М.О., Ібатуллин І.І., Поляковський В.М., Михальська В.М., Кривенок М.Я., Чепіль Л.В. Київ. ФОП Ямчинський О.В., 2021. 457 с.
3. *Утримання і гігієна тварин. Утримання свиней*. Навчальний посібник. Частина IV/ Захаренко М.О., Поляковський В.М., Чепіль Л.В., Михальська В.М., Шевченко Л.В., Курбатова І.М. Київ. ФОП Ямчинський О.В., 2022. 425 с.

4. **Утримання і гігієна тварин. Вимоги до води, водопостачання та водовідведення тваринницьких підприємств.** Навчальний посібник. Частина V. / Захаренко М.О., Поляковський В.М., Михальська В.М., Чепіль Л.В., Шевченко Л.В., Курбатова І.М. Київ. ФОП Ямчинський О., 2023. 536 с.
5. **Animal husbandry and hygiene. Keeping poultry.** Part I. V.Poliakovskiy, V.Mykhalska, L.Chepil, O.Syrotina. Kyiv: NPE Yamchynskiy O.V., 2023. 504 p.
6. **Animal husbandry and hygiene. Keeping poultry.** Part II. V.Poliakovskiy, V.Mykhalska, L.Chepil, O. Syrotina. Kyiv: NULES of Ukraine, 2023. 389 p.